

doc. RNDr. Petr Anděl, CSc.

*Krajiny v České republice
i ve světě*

Technická univerzita v Liberci

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

MOŘE

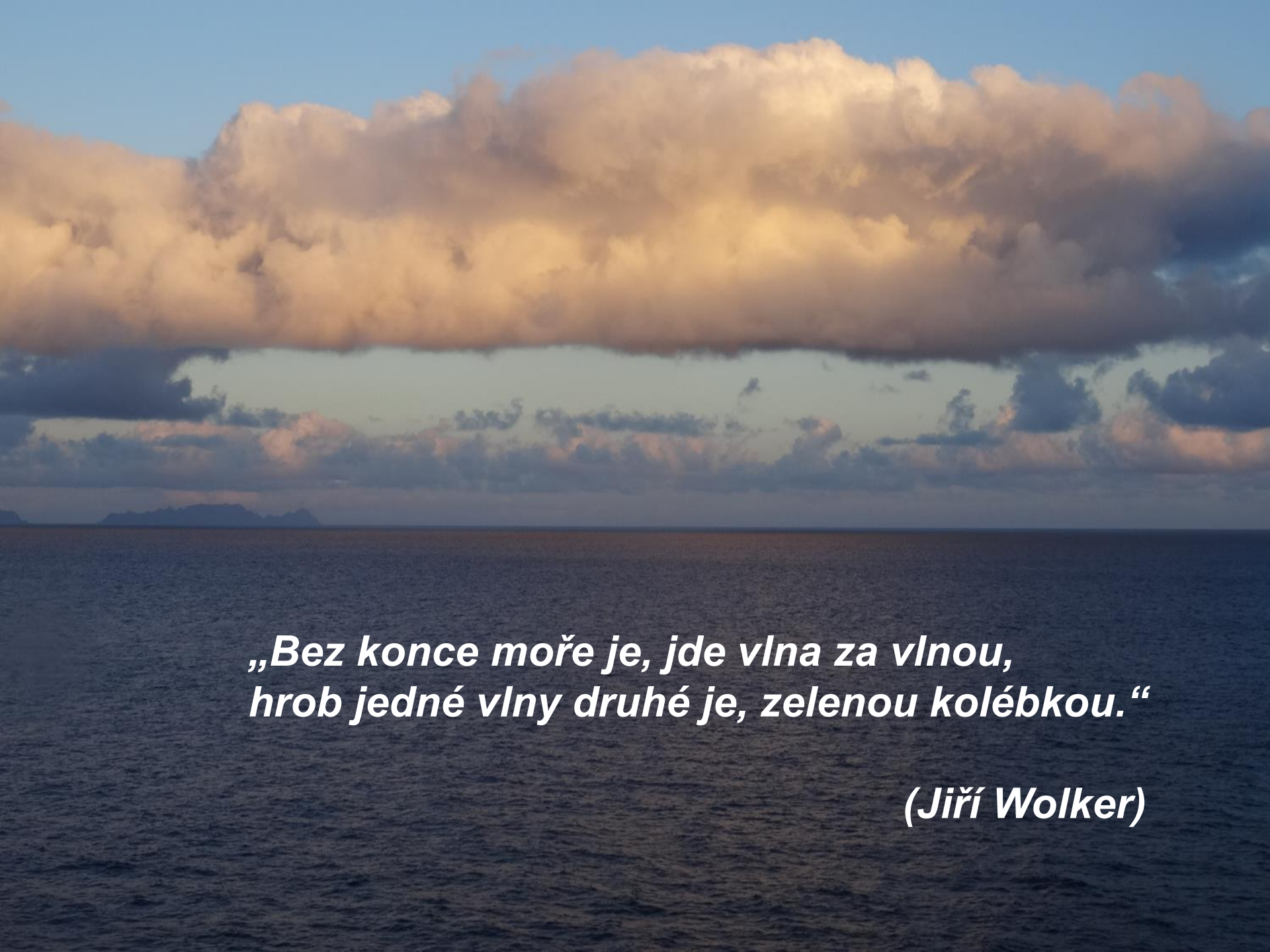

*„Bez konce moře je, jde vlna za vlnou,
hrob jedné vlny druhé je, zelenou kolébkou.“*

(Jiří Wolker)

Základní charakteristika

ZÁKLADNÍ GLOBÁLNÍ FAKTORY

Moře:

- Zaujímá cca 70 % povrchu Země („modrá planeta“)
- Obsahuje 97 % veškeré vody na Zemi
- Průměrná hloubka je 3 700 m
- Maximální zjištěná hloubka – Mariánský příkop 11 000 m
- Je zásadním výměníkem tepla na planetě

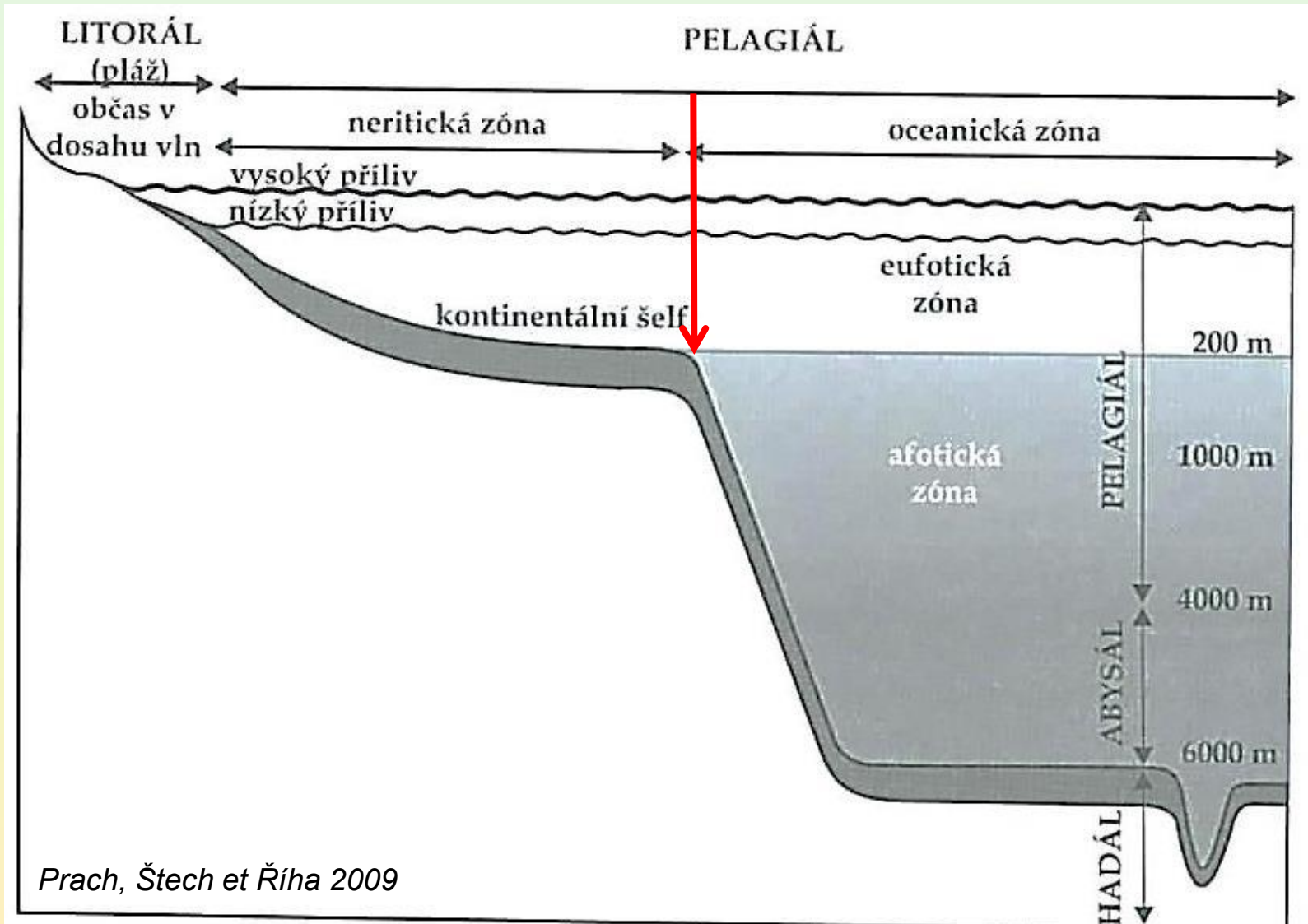

MOŘE – KOLÉBKKA ŽIVOTA

- První život se vyvíjel v moři
- Neexistovala ozonová vrstva
– život chránila před UV zářením voda
- Kyslíková atmosféra vznikla činností fotosyntetizujících organismů v moři

ROZDĚLNÍ MOŘE

ROZDĚLNÍ MOŘE

A. Šelfová moře:

- Moře na tzv. kontinentálním šelfu, který se táhne podél kontinentů – průměrná šířka je 75 km
- Hloubka do 200 m
- Zaujímají 8 % celkové rozlohy moří
- Probíhá zde výměna živin a plynů ve velké části vodního sloupce
- Proniká zde alespoň část slunečního světla (podle charakteru a čistoty vodního sloupce)
- Jiné označení – neritická zóna mořského ekosystému

ROZDĚLNÍ MOŘE

B. Hluboká moře:

- Moře za kontinentálním šelfem
- Hloubka nad 200 m (průměrně cca 4 000 m)
- Zaujímají 92 % rozlohy moří
- Výměna živin a plynů mezi povrchem a dnem je velmi omezená
- např. klesání mrtvého planktonu a živočichů
- Bez slunečního záření – oblast tmy
- Jiné označení – oceánická zóna mořského ekosystému

Otevřené moře

Otevřené moře

Hlavní ekologické faktory

HLAVNÍ LIMITUJÍCÍ EKOLOGICKÉ FAKTORY

- A. Salinita
- B. Tlak
- C. Teplota
- D. Světlo
- E. Rozpuštěné plyny
- F. Živiny

HLAVNÍ LIMITUJÍCÍ EKOLOGICKÉ FAKTORY

A. Salinita

- V průměru se pohybuje mezi 3 a 4 ‰
- V některých pobřežních mořích (Baltské) i 1 – 2 ‰
- Sladká voda je lehčí – při ústí velkých řek dochází ke zvrstvení (sladká voda je nahoře, slaná dole)
- Díky obsahu solí mrzne mořská voda až při – 2 až – 4°C

HLAVNÍ LIMITUJÍCÍ EKOLOGICKÉ FAKTORY

B. Tlak

- Tlak vzrůstá o 1 atm na 10 m hloubky
- V hloubkách nepředstavitelné tlaky v porovnání se souší
v 1000 m je tlak 100 atm
- Schopnost řady organismů přežít tento tlak není dosud zcela vyjasněna

HLAVNÍ LIMITUJÍCÍ EKOLOGICKÉ FAKTORY

C. Teplota

- Závisí na zeměpisné šířce, ročním období a mořských proudech
- V tropech
  - nejvyšší teplota na hladině
  - postupně klesá – skok v hloubce 100 – 500 m
  - v hlubinách 4 °C
- Ve vyšších zeměpisných šířkách
  - teplota na povrchu podle daného klimatu
  - teplota v hloubce 4 °C

HLAVNÍ LIMITUJÍCÍ EKOLOGICKÉ FAKTORY

D. Světlo

- Hlavní limitující faktor ve vodě
- Eufotická zóna – kde je možná fotosyntéza
  - nejčistší moře do 100 – max. 200 m
  - pobřežní vody 20 – 30 m
  - znečištěná moře do 3 m
- Charakteristickým rysem mořských hlubin je tma
- Jediné světlo – svítící organismy (biolumuniscence)

SVĚTÉLKUJÍCÍ HLUBINNÍ ŽIVOČICHOVÉ

„.... Když jsme se svou podmořskou koulí dosáhli 670 m bylo množství světél překvapující. Sytá čerň vody byla plná jisker a záblesků a neustále svítících světél pozoruhodné velikosti. V nekonečné mnohotvárnosti objevovaly se nejrůznější barvy ve stále nových obrázcích, až jsme zcela vyčerpali svůj slovník obdivných výrazů a oněměli.“

SVĚTĚLKUJÍCÍ HLUBINNÍ ŽIVOČICHOVÉ

„.... Když jsme se svou podmořskou koulí dosáhli 670 m bylo množství světél překvapující. Sytá čerň vody byla plná jisker a záblesků a neustále svítících světél pozoruhodné velikosti. V nekonečné mnohotvárnosti objevovaly se nejrůznější barvy ve stále nových obrázcích, až jsme zcela vyčerpali svůj slovník obdivných výrazů a oněměli.“

William Beebe

- průkopník hlubinné podmořské biologie
- o svém ponoru v roce 1930 u Bermud

*W. Beebe a O. Barton
u Bathysphere*

SVĚTĚLKUJÍCÍ HLUBINNÍ ŽIVOČICHOVÉ

- Světélkují organismy mnoha skupin
  - ryby, hlavonožci, korýši, žraloci, medúzy, prvoci, červi ...

SVĚTĚLKUJÍCÍ HLUBINNÍ ŽIVOČICHOVÉ

- ❑ Význam: - ve vztazích predátor – kořist
- vyhledávání partnerů k rozmnožování
- ❑ Bioluminescence – vysoká účinnost přeměny energie na světlo (přes 95 %)

HLAVNÍ LIMITUJÍCÍ EKOLOGICKÉ FAKTORY

E. Rozpuštěné plyny

- Ve vodě je limitujícím faktorem kyslík
- Rozpustnost kyslíku roste s klesající teplotou vody
  - proto více kyslíku v severních mořích než v tropech
- V chladných mořích – velká hejna korýšů (tzv. krill) a ryb
- Migrace velryb mezi:
  - tropickým mořem – kde se rozmnožují
  - polárními oblastmi – kde je dostatek potravy

HLAVNÍ LIMITUJÍCÍ EKOLOGICKÉ FAKTORY

F. Živiny

- Rozhodující je mísení mořské vody – mořské proudy
- Šelfové moře – více živin
  - přítoky řek – významná dotace dusíku, fosforu a organ. látek
  - menší hloubka – snazší cirkulace mezi dnem a hladinou
- Otevřené moře – celkově nedostatek živin
  - bohatší oblasti v místech vzestupných mořských proudů

Otevřené moře

Dynamické procesy

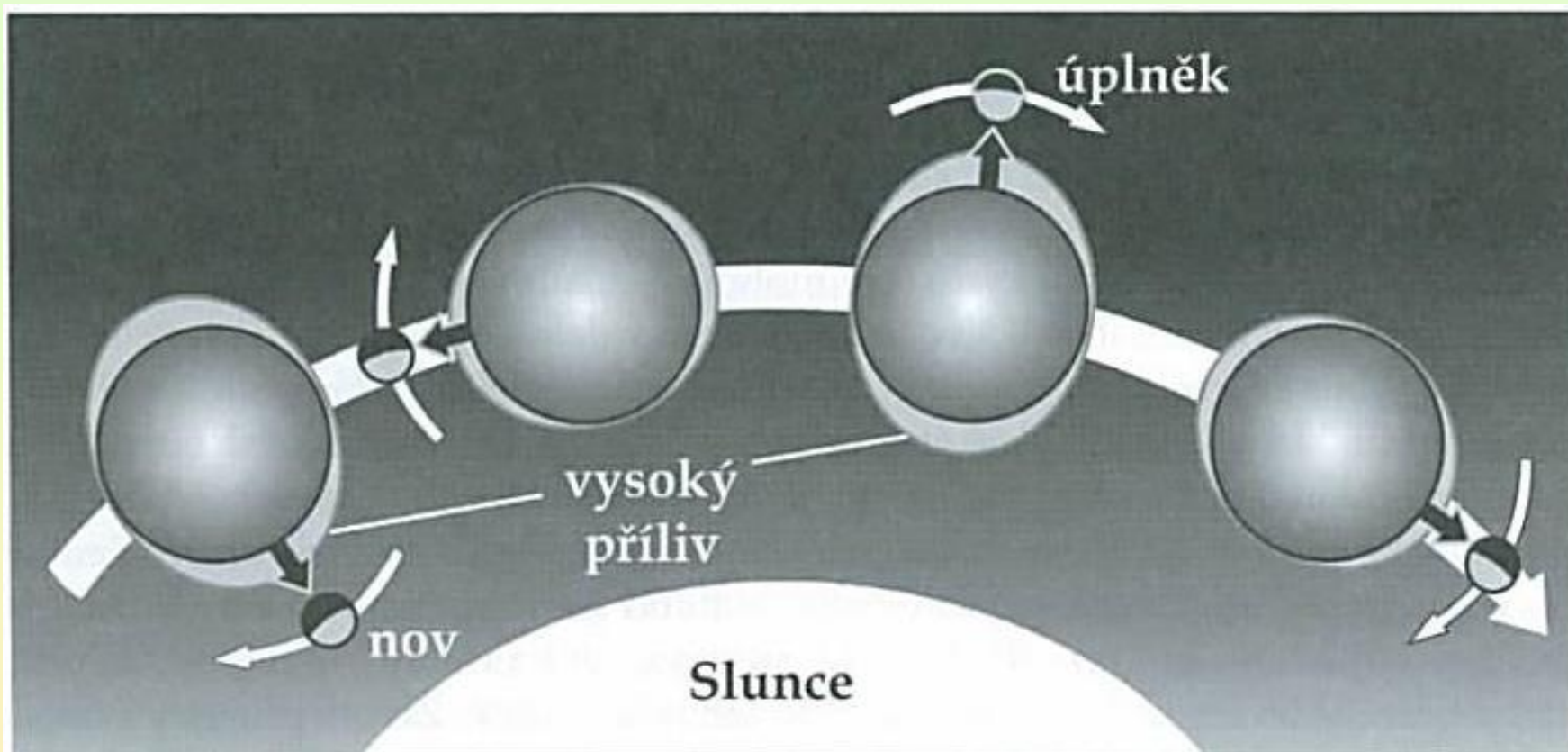
POHYB MOŘSKÉ VODY

- ❑ mořská vody je v neustálém pohybu
- ❑ základní rozdělení:
  - vlnění
  - příliv a odliv
  - mořské proudy

PŘÍLIV A ODLIV

- pohyb vody způsobený slapovými silami
- přitažlivost Slunce a Měsíce

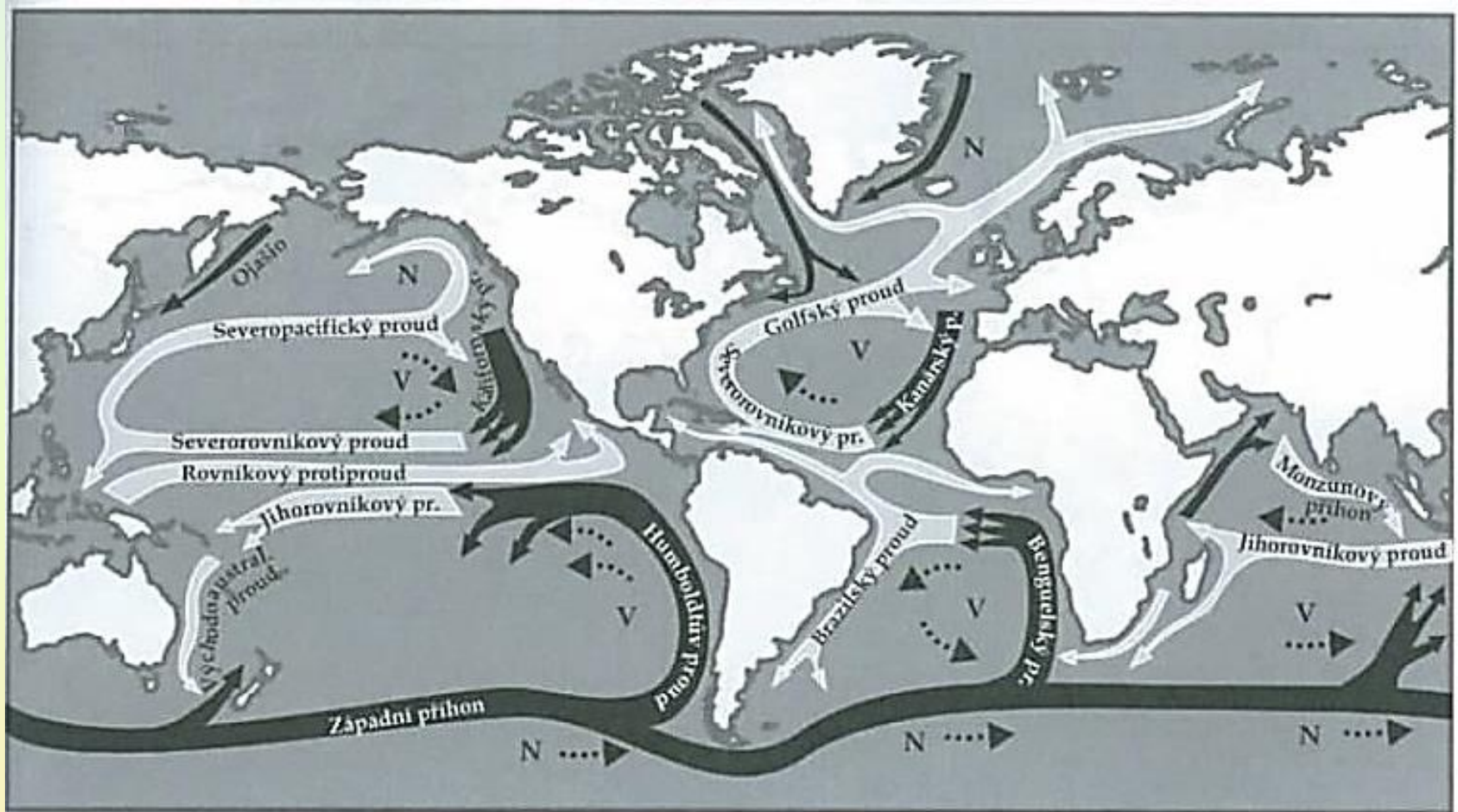

MOŘSKÉ PROUDY

- ❑ mořské proudy
  - déletrvající přesuny vodních mas na dlouhé vzdálenosti
- ❑ hlavní příčiny mořských proudů:
  - rozdílná salinita vody v různých hloubkách
  - rozdílná teplota vody
  - slapové síly (příliv a odliv)
  - vítr
  - morfologie pevniny a mořského dna
  - rotace Země

HLAVNÍ MOŘSKÉ PROUDY

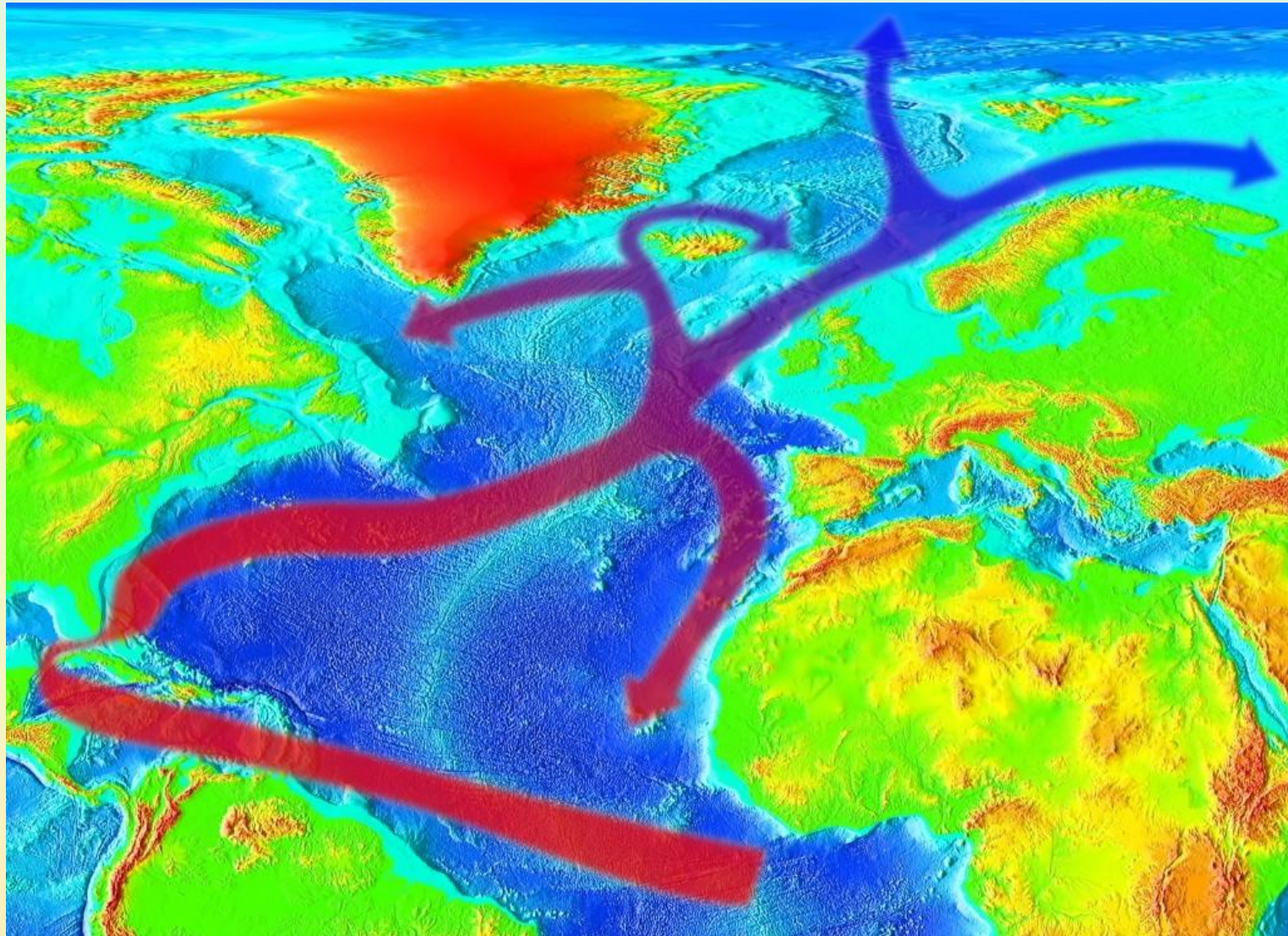
 studené mořské proudy
 teplé mořské proudy

 hlavní směry větru

N - tlakové níže
V - tlakové výše

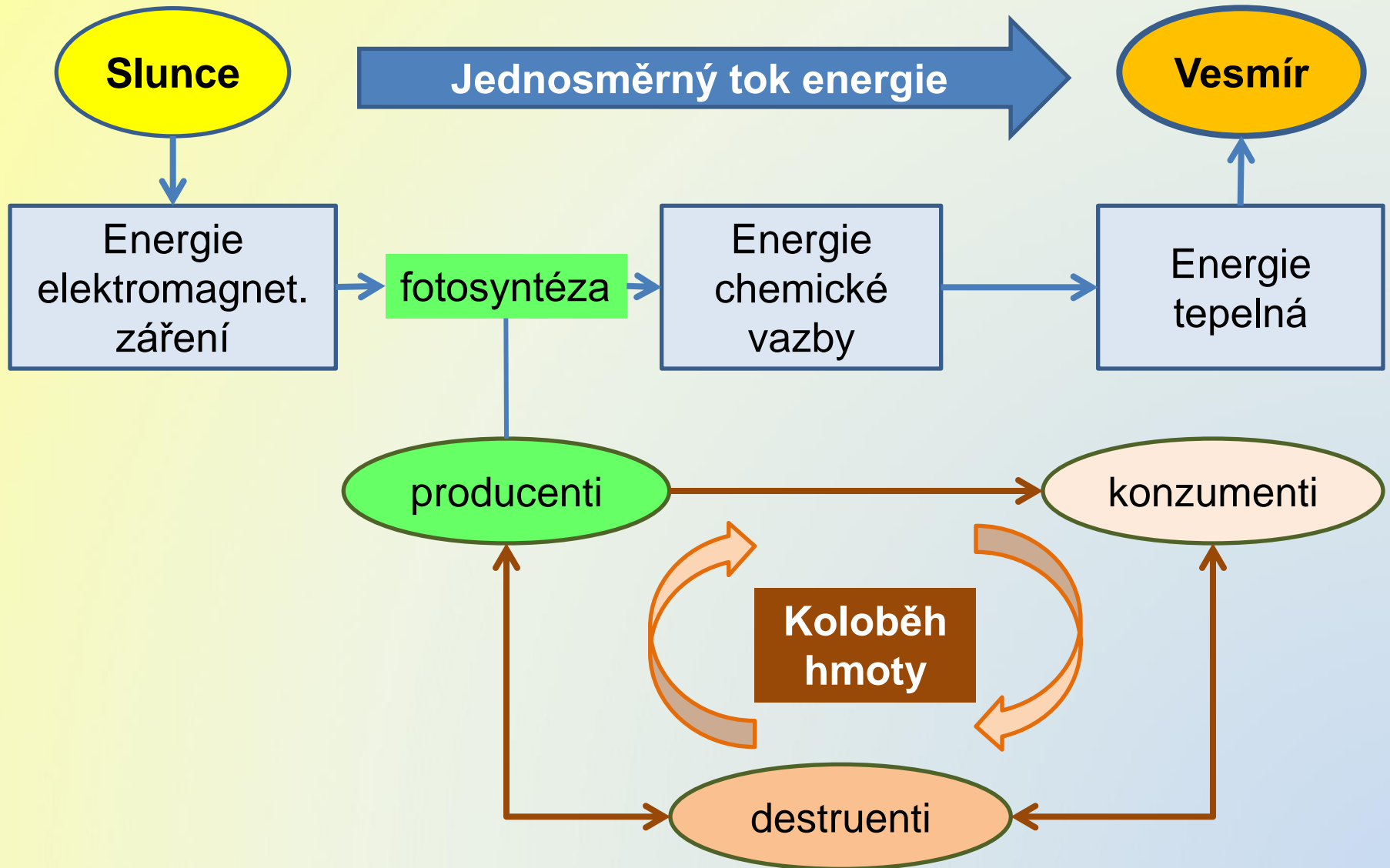
GOLFSKÝ PROUD

Otevřené moře

Tok energie a koloběh hmoty

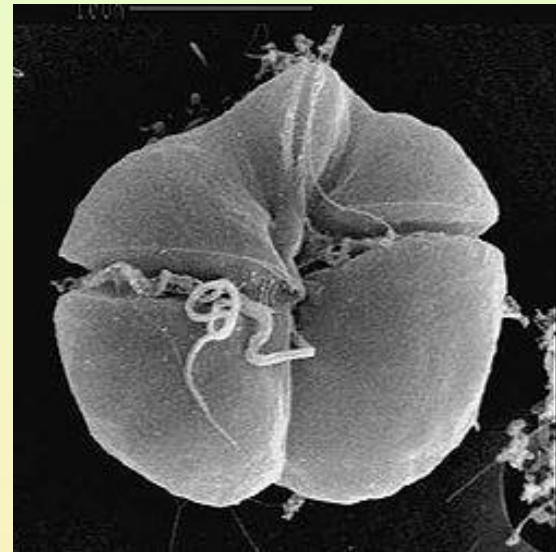
Tok energie a koloběh hmoty

PRIMÁRNÍ PRODUCENTI – U HLADINY

- ❑ hlavní primární producenti – fotosyntetizující řasy
- ❑ mohou se vyskytovat pouze v eufotické zóně (dosah světla)
- ❑ hlavní zástupci: obrněnky a rozsivky, méně zelené řasy a sinice
- ❑ vysoké počty malých buněk – až milióny v 1 ml vody

PRIMÁRNÍ PRODUCENTI – U HLADINY

- ❑ z velkých řas – ruduchy a chaluhy
(Sargasové moře – stélky r. *Sargasum* až 50 m dlouhé)
- ❑ z krytosemenných rostlin – vzácně v mělkých příbřežních vodách - r. *Posidonia* ve Středomoří

PRIMÁRNÍ PRODUCENTI – V HLUBINÁCH MOŘE

Extrémní podmínky života na mořském dně:

- stálá tma
- stálá teplota 4 °C
- ohromný tlak vody (v hloubce 1 km je 100 atmosfér)

PRIMÁRNÍ PRODUCENTI – V HLUBINÁCH MOŘE

Na některých místech objeveni - tzv. černí kuřáci:

- v blízkosti vulkanických zlomů - výrony vody a plynů
- teplota až 400 °C, silně kyselá (pH až 2,8)

PRIMÁRNÍ PRODUCENTI – V HLUBINÁCH MOŘE

Tzv. černí kuřáci:

- v blízkosti vulkanických zlomů - výrony vody a plynů
- teplota až 400 °C, silně kyselé (pH až 2,8)
- primární produkci zde zajišťují **chemotrofní** bakterie (jako zdroj energie využívají energii chemických vazeb)
- na ně jsou navázána složitá společenstva konzumentů (především mnohoštětinatí červi a měkkýši)

PŘÍKLAD CHEMOTROFNÍCH BAKTERIÍ U NÁS

Sirné a železité prameny – železité chemotrofní bakterie

Energii získávají oxidací dvojmocného železa na trojmocné

*Lužické hory
Údolí Hamerského potoka*

*Železitá bakterie
*Leptothrix ochracea**

KONZUMENTI

- ❑ primární konzumenti – zooplankton
- ❑ široké spektrum organismů
- ❑ součástí jsou také larvy a vývojová stádia řady druhů
  - jedná se o šíření druhů do nových oblastí

KONZUMENTI

- ❑ nejvýznamnější skupina zooplanktonu – koryši – tzv. krill

KRILL

- ❑ souhrnný název pro korýše, kteří se v ohromných hejnech vyskytují v chladných mořích
- ❑ dorůstají do 6 cm, váha 1 – 2 g
- ❑ dožívají se až 7 let

Světélkovec atlantský - Arktida

Euphausia superba - Antarktida

KRILL

- ❑ živí se mikroskopickým fytoplanktonem (řasami)
- ❑ jsou základní potravou velryb a dalších živočichů
- ❑ nejvyšší koncentrace u Antarktidy

KRILL

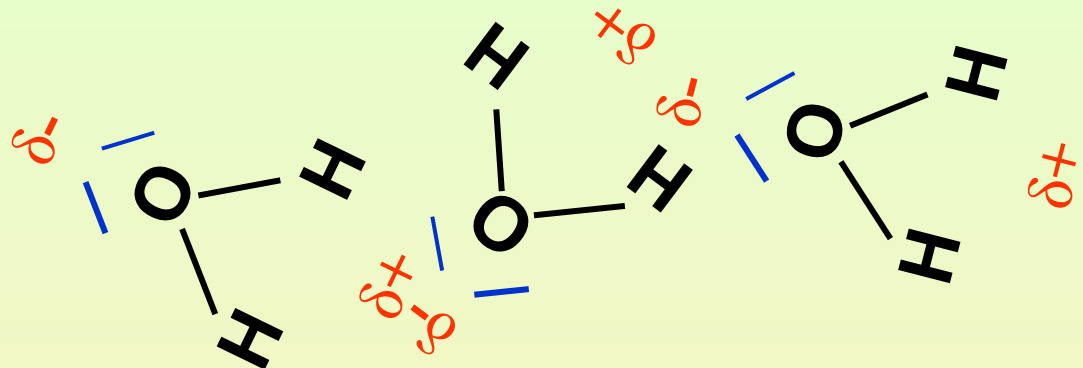
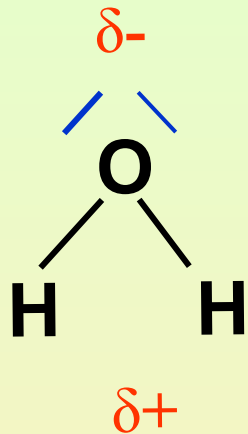
Proč je nejvíce krillu v chladných mořích:

- chladná voda – vyšší koncentrace kyslíku
- vzestupné proudy – vyšší transport živin z hloubky k hladině (je ovlivněno rozložením teploty ve vodním sloupci)

ROZLOŽENÍ TEPLoty VE VODNÍM

Rozložení teploty ve vodním sloupci

□ tzv. anomálie vody – nejvyšší hustota při 4°C - teplota hlubin

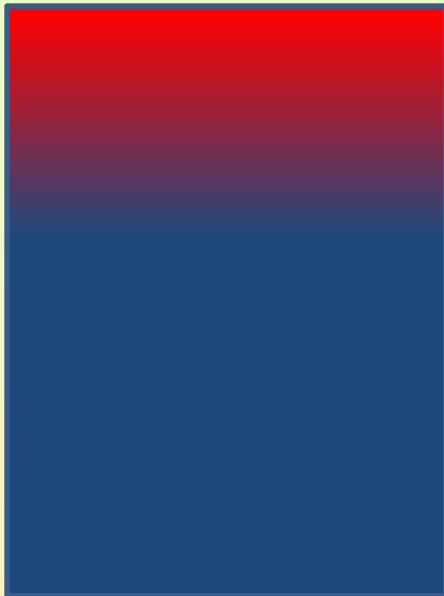

Dipólový moment
molekuly vody

ROZLOŽENÍ TEPLoty VE VODNÍM

Rozložení teploty ve vodním sloupci

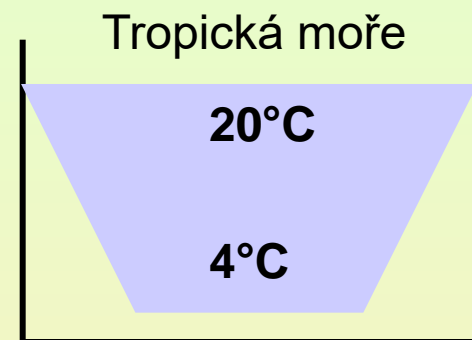
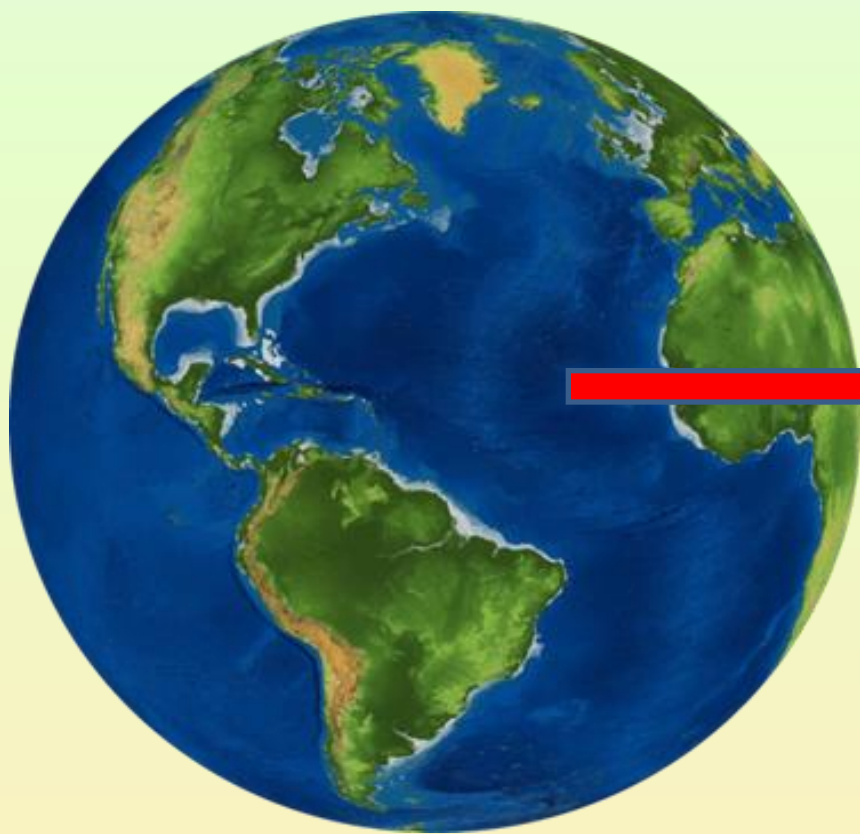
- ❑ velký rozdíl teplot mezi povrchem a hloubkou snižuje cirkulaci vody

Teplá = lehčí voda na povrchu

Studená (4 °C) voda v hloubce

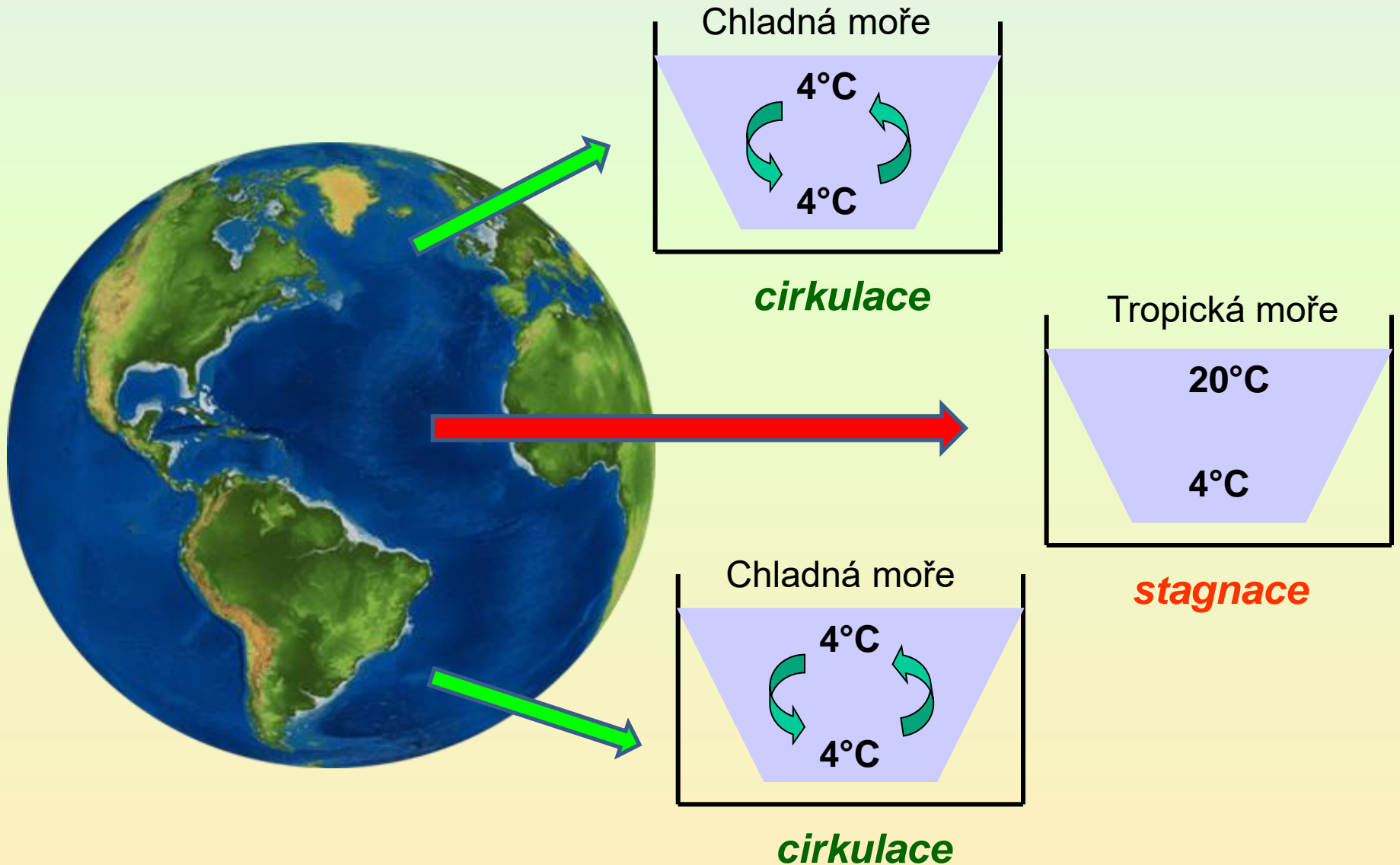
ROZLOŽENÍ TEPLoty VE VODNÍM SLOUPCI

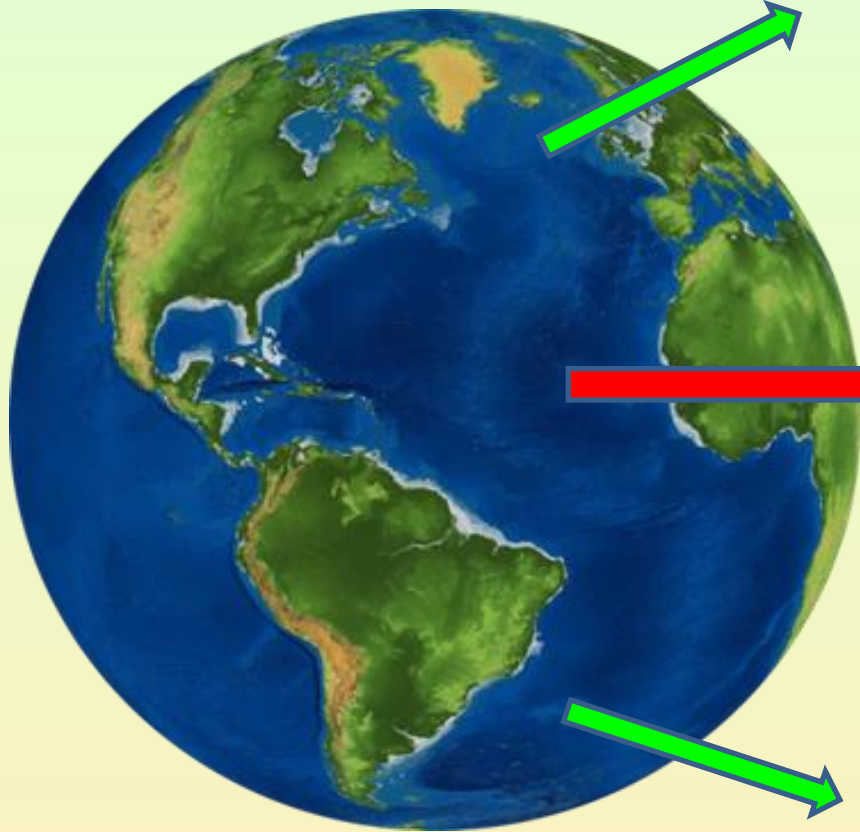
stagnace

ROZLOŽENÍ TEPLoty VE VODNÍM SLOUPCI

PRODUKCE BIOMASY

Chladná moře
vysoká produkce biomasy

Tropická moře
nízká produkce
biomasy

Chladná moře
vysoká produkce biomasy

PLEJTVÁK OBROVSKÝ (*BALAENOPTERA MUSCULUS*)

- největší žijící živočich, délka až 33 m, váha až 200 tun

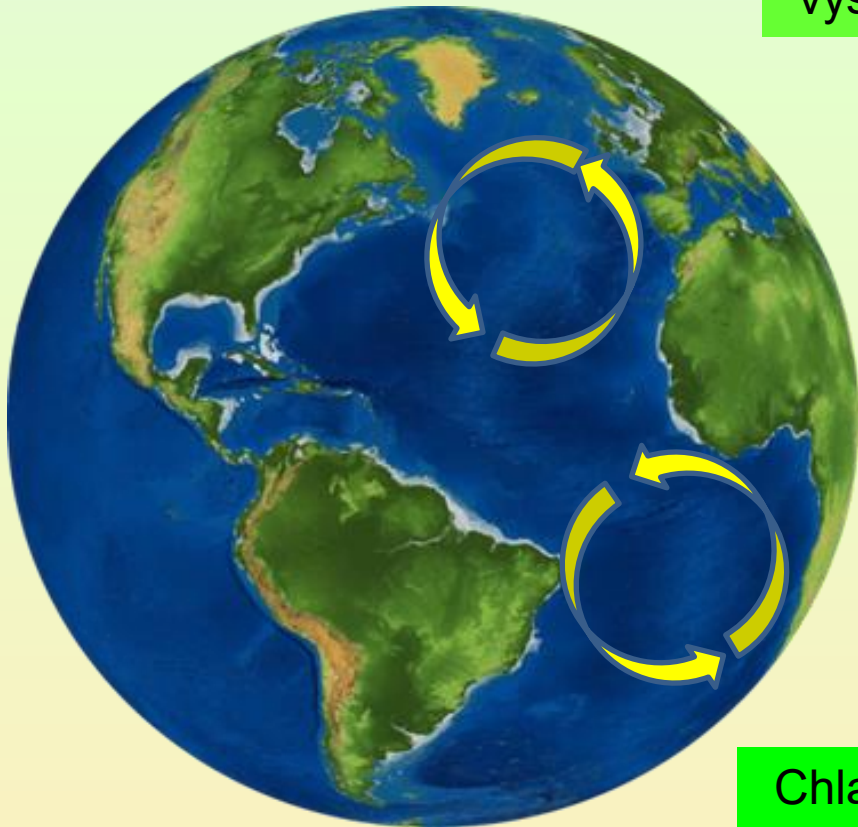
PLEJTVÁK OBROVSKÝ (*BALAENOPTERA MUSCULUS*)

- ❑ největší žijící živočich, délka až 33 m, váha až 200 tun
- ❑ živí se výhradně krillem, denní spotřeba 3 – 5 tun
- ❑ filtruje ho kosticemi – vyrůstají z horní čelisti, jsou z keratinu

MIGRACE VELRYB

Chladná moře
vysoká produkce biomasy

Potrava

Tropická moře
nízká produkce biomasy

Teplo
Rozmnožování

Chladná moře
vysoká produkce biomasy

Potrava

PŘÍKLAD POTRAVNÍHO ŘETĚZCE NA MOŘI

Konzumenti
3. řádu

dravé ryby, žraloci, kosatky ....

Konzumenti
2. řádu

ryby, měkkýši ....

velryby

Konzumenti
1. řádu

zooplankton

krill

Producenti

fytoplankton – řasy, sinice

PLEJTVÁK OBROVSKÝ (*BALAENOPTERA MUSCULUS*)

- populace zdecimovaná lovem, dnes cca 7 % stavu před 100 lety

KOSTRA VELRYBY V NÁRODNÍM MUZEU

- ❑ kostra samice plejtváka myšoka (*Balaenoptera physalus*)
- ❑ délka 22 m, váha 4 tuny
- ❑ pořízeno z iniciativy Antonína Friče, vystaveno r. 1888

Korálové útesy

KORÁLOVÉ ÚTESY

KORÁLOVÉ ÚTESY

- ❑ Výskyt v teplých a mělkých mořích při pobřeží
- mimo dosah pravidelného odlivu
- ❑ Velmi pestré, složité společenstvo
- ❑ Základ tvoří drobní polypy - korálnatci (*Anthozoa*)
– patří do kmene Žahavců

Kmeny živočichů

- Houby (*Porifera*)
- Žahavci (*Cnidaria*)**
- Ploštěnci (*Plathelminthes*)
- Hlístice (*Nematoda*)
- Vířníci (*Rotatoria*)
- Měkkýši (*Mollusca*)
- Kroužkovci (*Annelida*)
- Členovci (*Arthropoda*)
- Ostnokožci (*Echinodermata*)
- Strunatci (*Chordata*)

kmen Źahavci (Cnidaria)

- ❑ Paprsčitá symetrie, Źahavé buňky
- ❑ 9 000 druhů

Třídny:

- ❑ Medúzovci (*Scyphozoa*)   medúzy
- ❑ Čtyřhranky (*Cubozoa*)   podobné medúzám
- ❑ Polypovci (*Hydrozoa*)   nezmaři, trubýři
- ❑ **Korálnatci (*Anthozoa*)**   **sasanky, koráli**

KORÁLOVÉ ÚTESY

- ❑ Drobní polypy vytváří schránky z uhličitanu vápenatého
- ❑ Žijí v symbióze s řasami a sinicemi
  - především to jsou obrněnky *r. Zooxanthella*
  - velmi drobné – v 1 mm³ žije několik tisíc řas
  - již larvy korálů si s sebou odnášají buňky řas

KORÁLOVÉ ÚTESY

- ❑ Řasy vytváří až 90 % produkce organické hmoty
- ❑ Korálové útesy – patří k nejproduktivnějším společenstvům světa

OHROŽENÍ KORÁLOVÝCH ÚTESŮ

- ❑ chemická kontaminace
  - ropné a toxické látky
  - eutrofizace – nadbytek dusíkatých a fosforečných živin

NEMOC BBD (BLACK BAND DISEASE)

- ❑ Nemoc černých okrajů – vybělená plocha korálů je na okraji lemovaná černým proužkem
- ❑ Původce je vláknitá sinice *Phormidium corallyticum*
- ❑ Poprvé v 70. letech v Karibiku, od 1995 Velký bariérový útes
- ❑ Patrně v souvislosti s eutrofizací vody

OHROŽENÍ KORÁLOVÝCH ÚTESŮ

- chemická kontaminace
  - ropné a toxické látky
  - eutrofizace – nadbytek dusíkatých a fosforečných živin
- rybolov – zvláště vlečné sítě
- sběr korálů a dalších přírodnin

Vše vede k narušení křehkých vztahů v ekosystému

NARUŠENÍ PŘIROZENÝCH VZTAHŮ V EKOSYSTÉMU

Přemnožení hvězdice trnité (*Acanthaster planci*) – požírá polypy

Postupná devastace Velkého bariérového útesu u Austrálie

NARUŠENÍ PŘIROZENÝCH VZTAHŮ V EKOSYSTÉMU

Přemnožení hvězdice trnité (*Acanthaster planci*) – požírá polypy

Nadměrný rybolov
- ryby se živí
larvami hvězdic

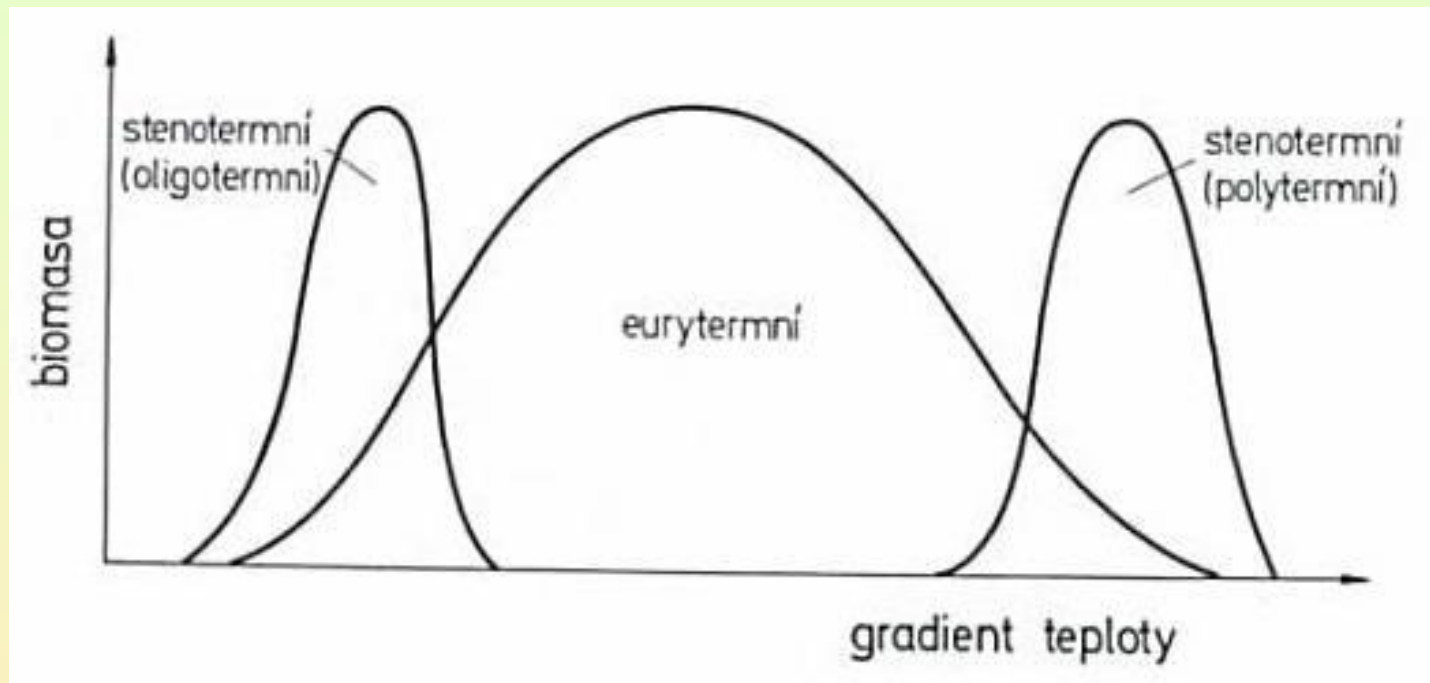
Sběr lastur tritonky
– požírá dospělé
hvězdice

snížení počtu
přirozených nepřátel

OCHRANA KORÁLOVÝCH ÚTESŮ

- ❑ Velmi obtížná – korálová společenstva jsou stenoekní - tj. mohou existovat pouze ve velmi úzkém intervalu podmínek

Druhy stenoekni a euryekní

Porosty velkých řas

POROSTY VELKÝCH ŘAS

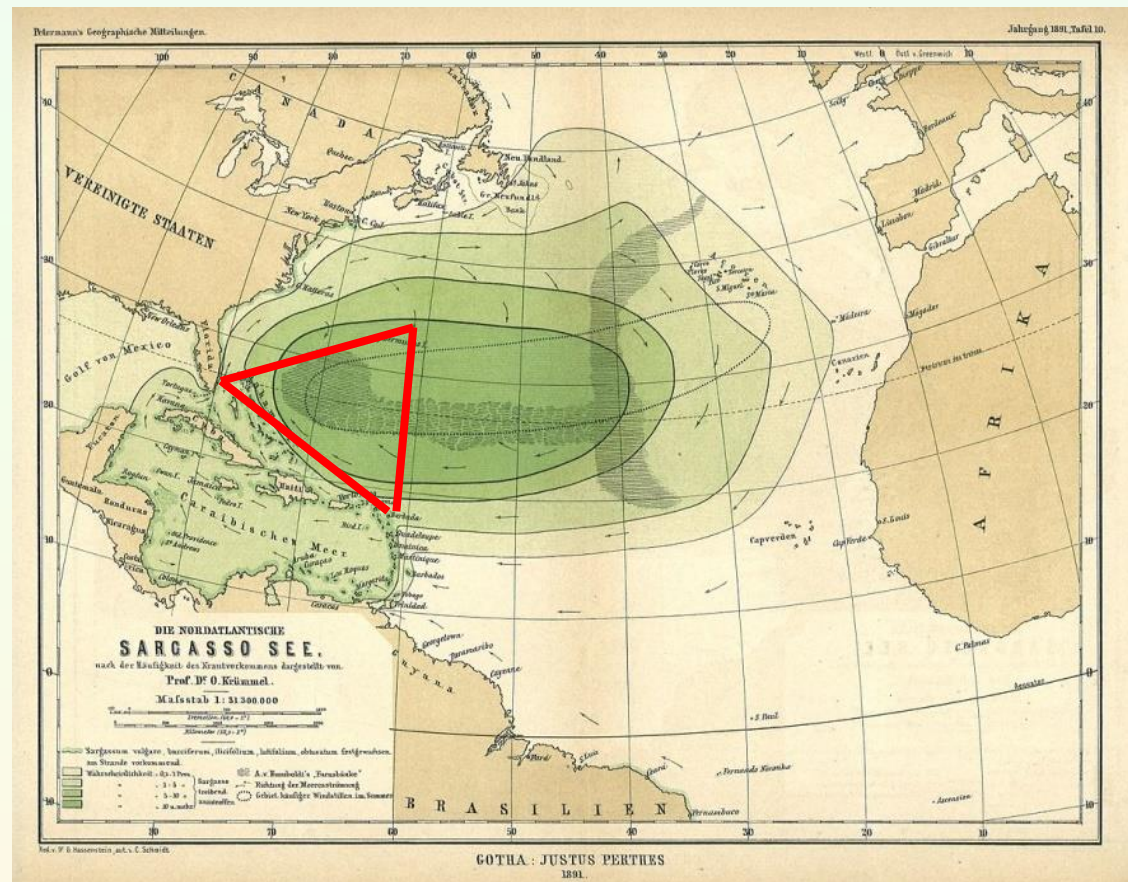
- ❑ rozsáhlé porosty velkých řas:
  - v chladných mořích u pobřeží se označují jako kelpy
  - příklad porostů na volném moři – Sargasové moře

SARGASOVÉ MOŘE

□ v Atlantickém oceánu u Bermud

□ rozloha 4 000 000 km²

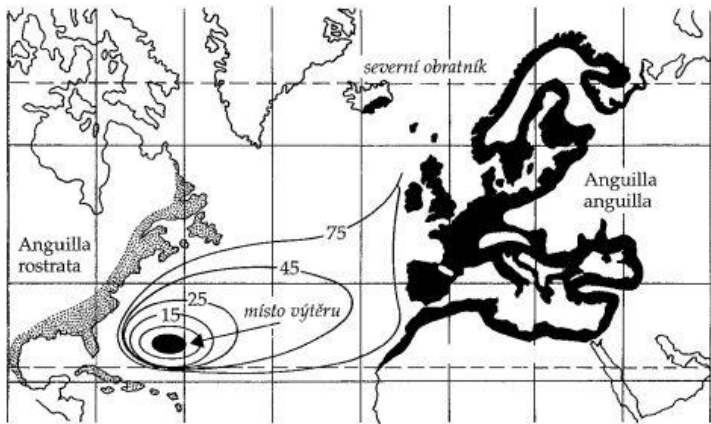
SARGASOVÉ MOŘE

- ❑ moře s vysokou salinitou, subtropické klima
- ❑ průměrná hloubka 5 000 m
- ❑ většinu biomasy tvoří chaluhy, především r. *Sargassum*

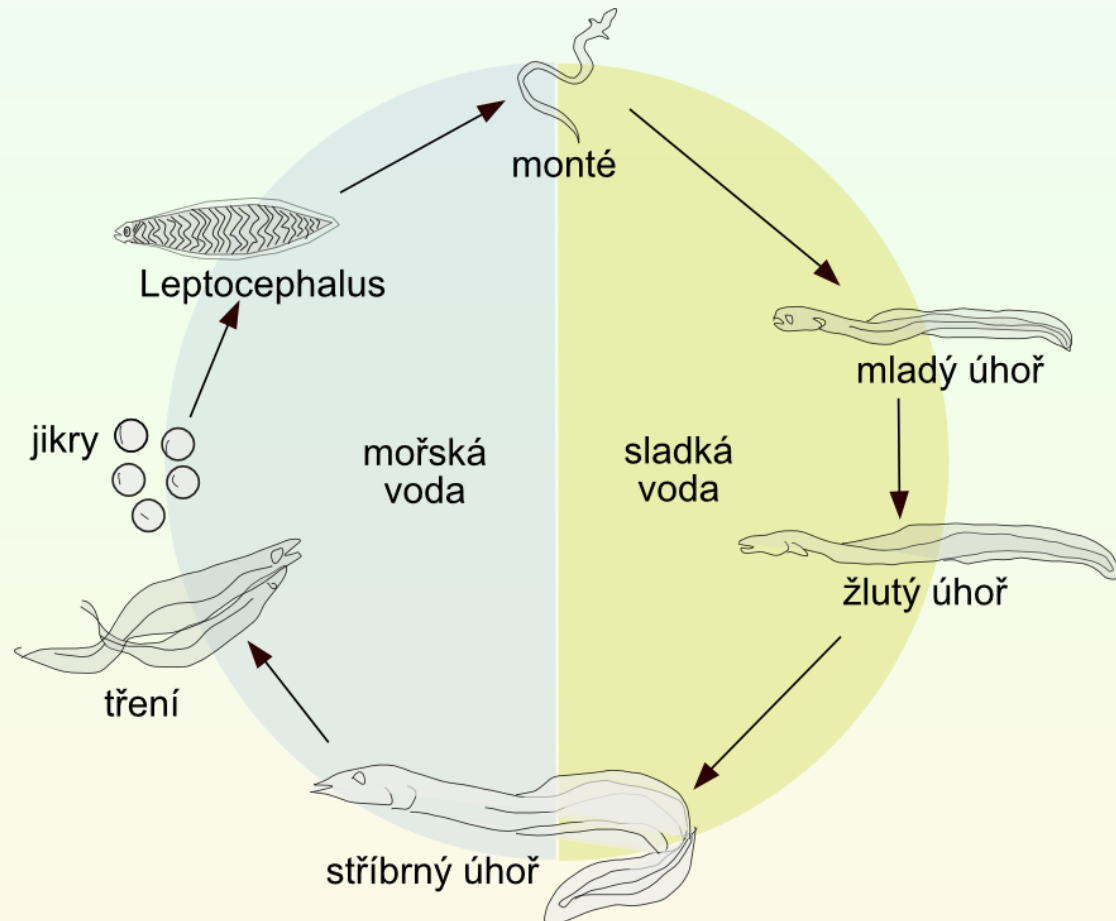

SARGASOVÉ MOŘE

□ probíhá zde rozmnožování úhoře říčního (*Anguilla anguilla*)

Rozšíření a vývoj úhoře. Linie okolo oblasti výtěru znázorňují velikost larev úhoře v milimetrech.

KELPY

- ❑ v chladných mořích u pobřeží
- ❑ požadavek – dostatek živin, optimální teplota 6 – 14 °C
- ❑ Základem jsou chaluhy (*Phaeophyceae*) – r. *Fucus*, *Laminaria*, *Macrocystys*, *Nereocystis*
- ❑ Rostou velmi rychle – celková délka 30 – 80 m

KELPY

- ❑ Tyto „podmořské lesy“ představují druhově bohaté společenstvo
- ❑ Rozsáhlé plochy – jen u Norska 5 800 km²
- ❑ Velké množství bezobratlých živočichů – korýši, měkkýši, ježovky, ...
na 1 m² je až 100 000 bezobratlých živočichů

KELPY

Chaluha bublinatá

KELPY

Ježovka velká

KELPY

Vedra mořská

PŘÍKLAD POTRAVNÍHO ŘETĚZCE V KELPECH

Vydra mořská

Ježovka velká

Chaluha bublinatá

HOSPODÁŘSKÉ VYUŽITÍ KELPŮ

- Pálení kelpů (Skotsko) – z popela – uhličitan sodný
- Popel z kelpů je bohatý na jód
- Z řas – kyselina alginová (želé, zubní pasty, stomatologie ...)

Vliv člověka

VLIV ČLOVĚKA

- Znečištění moře
  - ukládání odpadů –plasty !!!
  - ropné havárie
  - vysoká dotace živin - eutrofizace
- Nadměrný rybolov a devastující techniky (vlečné sítě)
- Devastace pobřežních ekosystémů

HAVÁRIE DEEPWATER HORIZON

- ❑ 20. dubna 2010 – výbuch plovoucí ropné plošiny pro hlubokomořské vrty v Mexickém zálivu – zahynulo 11 pracovníků
- ❑ Plošina patřila společnosti British Petroleum (BP)
- ❑ Únik ropy z vrtu se podařilo zastavit až za 3 měsíce
- ❑ Odhad úniku ropy 70 - 150 miliónů litrů
- ❑ ropná skvrna cca 10 000 km²
- ❑ Odhad uhynulých živočichů:
  - 6 000 mořských želv
  - 26 000 delfínů
  - 82 000 ptáků

Konec kapitoly.